

МАТЕРІАЛИ

**IV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

"ДИНАМІКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ – '2005"

20-30 червня 2005 року

**Том 43
Право**

**Дніпропетровськ
Наука і освіта
2005**

норм, які б не лише не суперечили психолого-педагогічним вимогам, а й за можливості створювали б умови для забезпечення їх успішної реалізації. Зокрема, у зв'язку з необхідністю забезпечення реалізації принципу поєднання покарання з виправним впливом, створення ефективного МПР виконання (відбування) покарань викликає труднощі, які обумовлені не тільки складним співвідношенням обсягу кари з обсягом правообмежень, але й поєднанням покарання з карально-виховним процесом. Вважаємо, що чим вужча сфера правового регулювання, тим більше простору для застосування положень педагогіки і психології. Так, на підставі вивчення психологічних механізмів соціальної поведінки засуджених можна глибше зрозуміти закономірності виникнення поведінки, що відхиляється від норми, щоб предметніше віднаходити перепони, які стоять на шляху досягнення мети та завдань виконання покарань.

Під перепонами ми розуміємо сукупність природних і штучних чинників, бар'єрів, які з тих чи інших причин гальмують процес належного виконання (відбування) покарань і заважають ефективному здійсненню виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. Пошук ефективних шляхів подолання перепон, які стоять на шляху забезпечення виправлення і ресоціалізації засуджених повинен стати предметом дослідження не тільки вчених-юристів з кримінально-виконавчого права, але і педагогів, психологів, кримінологів та соціологів.

Відведений мені час виступу дозволив лише в найбільш узагальненому вигляді охарактеризувати МПР виконання (відбування) покарань та в певній мірі визначити його соціальне призначення. Я сподіваюсь, що подальші мої дослідження дадуть можливість дати детальну характеристику структурним елементам зазначеного механізму, визначити та більш чітко охарактеризувати перепони, що заважають його успішному функціонуванню, окреслити шляхи їх подолання, що зрештою сприятиме ефективній діяльності пенітенціарної системи по виправленню та ресоціалізації засуджених.

Поцелуйко Л.В.

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*

ПОНЯТТЯ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Необхідно звернути увагу на те, що нині діюче законодавство має ряд недоліків у плані визначення необхідної оборони і перевищення її меж, що являється однією з причин утримання громадян від практичного здійснення права на захист.

Серед основних, які характерні для кримінального законодавства усього радянського періоду можна назвати наступне. Нормативні встановлення, які закріплені у статті "Необхідна оборона мають досить невизначеного адресата." На думку Ю.Н. Юшкова, який аналізує ст.13 КК РСФСР 1960 р., "вона адресована не тому, хто вчиняє суспільно небезпечне посягання, а особі, яка буде захищатися, -

від неї вимагають бути більш акуратнішою, оскільки акт оборони схожий на злочин” [2, С.61-62.].

На наш погляд формулювання ст.36 Кримінального кодексу України [1] розраховане на правозастосовця, а не на особу, яка посягає і, тим більше, того хто обороняється, перед усім тому, що говорить не про право громадянина на захист, а про оцінку його оборонних дій з точки зору закону. При цьому у тексті статті не розкривається ні ознаки, існування яких у діях того, хто обороняється і дозволяє вважати їх незлочинними, ні поняття перевищення меж необхідної оборони.

Передбачається, що хоч нормативні встановлення про необхідну оборону і перевищення її меж повинні бути звернені і до тих, хто обороняється, і до правозастосовця, основним адресатом все ж таки повинен бути саме той, хто обороняється, який вимушено опиняється у ситуації реального здійснення належного йому права на захист, і, відповідно, повинен володіти хоча б необхідним мінімумом інформації, яка дозволяє йому орієнтуватися у такій ситуації. Тому, вважаємо необхідним перед усім змінити формулювання ч.1 ст.36 Кримінального кодексу України [1] закріплюючи і у кримінальному законі право кожного на захист від суспільно небезпечного посягання, а також зробити припис закону більш доступним для розуміння того, хто обороняється, оскільки ступінь доступності закону передбачає повноцінне знання кримінально-правових норм, які стимулюють активну правомірну поведінку в екстремальних життєвих ситуаціях, і, відповідно, навиків і вміння прогнозувати можливі небезпечні ситуації, план своїх дій, “програваючи” їх послідовність і безпечний вихід з тієї чи іншої ситуації без проблем.

Заслуговує уваги і пропозиція Ю.Н. Юшкова про введення у кримінальний закон спеціальної норми про те, що “Той, хто готується до вчинення суспільно небезпечного діяння чи вчиняє його, повинен чекати рішучого опору своєму посягання з можливим заподієнням любых наслідків, настання яких не виключає притягнення нападника до кримінальної відповідальності” [2, с.66].

Введення подібної норми, на нашу думку, необхідно, по-перше, для надання тому, хто обороняється впевненості в тому, що відбитий чи зупинений ним напад отримає свою негативну оцінку і зі сторони держави, а по-друге, для того, щоб потенційний нападник знав, що вчиняючи суспільно небезпечне діяння, він може зустріти схвалений державою, а не просто визнаний незлочинним опір зі сторони потерпілого чи інших громадян, результатом якого може бути навіть спричинення йому смерті безпосередньо в момент вчинення посягання. Усвідомлення нападника можливості негайного спричинення шкоди його майну, здоров’ю чи самому життю, являється, на нашу думку, більш діючим засобом загальної превенції ніж знання про не схвалення його поведінки зі сторони суспільства чи держави, результатом чого може бути осуд і призначення кримінального покарання.

У кримінальному законодавстві майже повністю відсутні відповіді на питання хто і в яких випадках може спричинити шкоду нападнику і якими ознаками повинен

володіти захист щоб являтися незлочинним. Єдиною умовою, яку висуває законодавець – щоб оборонні дії не були явно невідповідні характеру і ступеню суспільної небезпеки посягання, сформульоване таким чином, що дає правозастосовцю можливість суб'єктивної оцінки дії особи, яка обороняється у кожному конкретному випадку. Правда, ч.2 ст.36 Кримінального кодексу України [1] також говорить, що право на необхідну оборону належить особі незалежно від можливості уникнення посягання чи звернення за допомогою до інших осіб чи органів влади. Всі інші питання пов'язані з підставами і ознаками необхідної оборони, тлумачилися вищими судовими інстанціями. У зв'язку з цим виникає питання: який нормативний матеріал слугує засадами для таких роз'яснень, і наскільки точно він відображає думку законодавця.

Таким чином, формулюючи норму про необхідну оборону у самому загальному вигляді законодавець практично зводить на нівець можливість реального здійснення громадянином належного йому суб'єктивного права на захист і поставив його у ситуацію, при якій той, хто обороняється повинен не тільки дочекатися початку посягання, але і в екстремальній ситуації вияснити його направленість та інтенсивність (тобто виявити характер і ступінь його суспільної небезпеки), а також встигнути здійснити відповідні оборонні дії.

На підставі вищевикладеного представляється, що нині діюче кримінальне законодавство, яке регламентує необхідну оборону вимагає змін, метою яких являється закріплення у тексті Кримінального кодексу гарантій, які дозволяють кожній людині безперешкодно реалізовувати природне право на захист, яке закріплене у Конституції України.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К. Істина. – 2001. - 416 с.
2. Юшков Ю.Н. Институт необходимой обороны и его роль в борьбе с преступностью в современных условиях. // Государство и право, 1992, № 4.

Сейсембаева Г.Б.

Юридическая академия «Фемида», г. Караганда, Казахстан

МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ И ОХРАНЫ ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ЛИЧНОСТИ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Обзор специальной литературы позволяет говорить о том, что в юридической науке сложилась традиция сопоставления ранее действовавшего, советского, законодательства с нынешним, причем последнее представляется более прогрессивным. Действительно, с того момента, как Казахстан стал независимым, законодатель сделал большой шаг вперед на пути к правовому демократическому государству. В качестве единичного примера можно привести результаты

сравнительного анализа статей УПК Казахской ССР и УПК Республики Казахстан. Так, положительным моментом являются помещение в отдельную главу УПК РК задач и принципов уголовного процесса, вытекающих из Конституции РК (причем многие из статей главы 2 являются новеллами); упорядочение норм об участниках уголовно-процессуальных отношений и строгое разграничение прав и обязанностей, последних в соответствии с выполняемыми ими функциями; введение отдельной главы об обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном процессе, и т.д.

Вместе с тем следует отметить, что действующее уголовно-процессуальное законодательство предоставляет широкое поле для его совершенствования. Об этом свидетельствуют, в частности, нарушения прав личности, допускаемые в правоприменительной практике.

Став участником уголовного процесса, лицо, помимо прав, гарантированных Конституцией, приобретает дополнительные права, являющиеся элементом правового статуса подозреваемого, обвиняемого, потерпевшего, свидетеля и т.д. Комплекс названных прав и законных интересов и их гарантии достаточно четко регламентированы в Конституции, УПК и других нормативных правовых актах, однако следует признать, что в отдельных случаях данные нормы игнорируются, нарушаются, «обходятся», что приводит к нарушению принципов уголовного процесса и в конечном итоге «ломает» судьбы людей.

На наш взгляд, подобное положение обусловлено, в частности, несовершенством механизма обеспечения и охраны прав личности в уголовном процессе. Данный механизм «...представляет собой внутренне согласованную систему государственных органов, ведущих производство по делу, общественных и государственных организаций, учреждений и предприятий, вовлеченных в сферу уголовного судопроизводства и оказывающих влияние на его ход и исход, а также субъектов процесса и других граждан, участвующих в расследовании и рассмотрении уголовных дел» [1, 35].

Как следует из самого его названия, рассматриваемый механизм призван обеспечить: охрану жизненных ценностей и интересов всех участников уголовного процесса; реализацию их субъективных прав и осуществление гарантий этих прав на всех стадиях процесса; правомерность действий должностных лиц и органов государства, ведущих производство по уголовному делу, а также всех иных субъектов уголовно-процессуальной деятельности; предупреждение, выявление и устранение судебных ошибок путем применения процессуальных санкций.

Основная нагрузка в процессе достижения названных целей приходится на органы предварительного расследования, прокуратуры и суд. От них в большей степени зависит решение в полной мере задач уголовного процесса. В то же время осуществление подозреваемым, обвиняемым, потерпевшим и другими участниками процессуальных прав зависит от их личного усмотрения, а не от степени участия в этом их представителей или органов государства. Но чтобы реализовать какое-либо субъективное право, конкретный субъект должен, прежде всего, знать о том, что оно ему принадлежит по закону. В связи с этим мы полностью согласны с авторами